

Wielkoczwartkowy obrzęd mandatum, czyli obrzęd umywania nóg odnosi się do gestu umycia nóg apostołom przez Jezusa w trakcie Ostatniej Wieczery, opisanego przez św. Jana w 13 rozdziale Ewangelii. Nazwa obrzędu pochodzi od słów wypowiedzianych przez Jezusa: *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem sicut dilexi vos* ("Przykazanie nowe daję Wam, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak ja was umiowałem") (J 13, 34), a sam obrzęd jest konkretną realizacją przykazania miłości, jego „plastyczną interpretacją”, znakiem miłości caritas i służby. Historia obrzędu Mandatum, znanego od początków chrześcijaństwa jest złożona. Jako obrzęd nieobowiązkowy, pojawiający się poza liturgią Mszy Świętej przybierał postać specyficzną dla danego ośrodka liturgicznego. Pierwsze świadectwa zawierające pełen zapis obrzędu w wielkoczwartkowej liturgii pochodzą z X wieku i wskazują na jego podstawową strukturę: śpiew Ewangelii rozpoczynający się od słów *Ante diem festum Paschae* (J 13, 1 i dalsze), śpiew antyfon opartych na tekście 13 rozdziału Ewangelii Janowej z wersetami psalmowymi, w trakcie których celebrans (najczęściej biskup lub odpowiednio opat) umywa nogi swoim podwładnym, oraz oracje. Schemat ten z czasem ulegał przekształceniom. Średniowieczne księgi liturgiczno-muzyczne (X-XVI w.) zawierające zapis mandatum wskazują już na zróżnicowany charakter obrzędu, zarówno w liturgiach zakonnych jak i katedralnych oraz diecezjalnych. Wersje zapisu obrzędu w księgach liturgicznych z całej Europy różnią się przede wszystkim wyborem antyfon i wersetów, ich liczbą, kolejnością i melodiami oraz miejscem występowania i długością Ewangelii *Ante diem festum paschae*. Badacze zgodnie twierdzą, że pomimo korzystania z tej samej puli antyfon i wersetów, poszczególne ośrodki liturgiczne dodawały własne, niepowtarzalne elementy do schematu obrzędu mandatum, nadając mu oryginalny charakter, a redakcje obrzędów Wielkiego Tygodnia, których częścią jest mandatum zawierają najwięcej cech własnych dla danego ośrodka liturgicznego.

Celem niniejszego projektu będzie opracowanie późnośredniowiecznej tradycji obrzędu mandatum w jednym z najważniejszych ośrodków liturgicznych w średniowiecznym Państwie Polskim - w Katedrze Wawelskiej oraz porównanie z tradycjami innych ośrodków liturgicznych z całej Europy. Zachowane w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu rękopisy liturgiczne tamtego czasu stanowią bezcenne źródło informacji o późnośredniowiecznej tradycji liturgiczno-muzycznej katedry, która wciąż pozostaje niezbadana. Podstawą do opracowania katedralnego obrzędu mandatum będą księgi muzyczne zawierające pełny zapis obrzędu mandatum: graduał Ms. 45 z ok. 1423 roku, Passionale Ms. 58 z 1489 roku zawierające śpiewy na Wielki Czwartek, Graduał Jana Olbrachta Ms. 43 z 1501 roku oraz Mszał Ms. 2 zawierający rubryki obrzędu. Niemalże identyczny zapis mandatum we wszystkich wymienionych księgach świadczy o istnieniu konkretnej tradycji sprawowania tego obrzędu w katedrze. Następnie zostanie podjęta próba porównania tej tradycji z tradycjami innych ośrodków liturgicznych polskich (m.in. Gniezno, Poznań, Płock, Wrocław, tradycje zakonne dominikańskie, franciszkańskie, benedyktyńskie) i europejskich okresu późnego średniowiecza (przede wszystkim Czechy, Węgry, Niemcy, Austria, z którymi ośrodek krakowski pozostawał w relacjach, ale także inne, dostępne dzięki zasobom cyfrowym). Na podstawie przebadanych rękopisów zostanie stworzone repertorium obrzędu mandatum (z zapisem schematu śpiewów oraz w miarę możliwości - ich klasyfikacją tonalną). Pozwoli to na przeprowadzenie badań komparatystycznych i określenie stopnia pokrewieństwa tradycji katedry wawelskiej z innymi ośrodkami liturgicznymi.

Efektom końcowym projektu będzie opracowanie tabel porównawczych obejmujących ponad 100 rękopisów zawierających zapis obrzędu mandatum z różnych ośrodków liturgicznych. Tabele te zostaną opublikowane w wybranym repozytorium danych badawczych, zgodnie z międzynarodowymi standardami FAIR, co oznacza, że są będą możliwe do znalezienia (findable), dostępne (accessible), intereoperacyjne (interoperable) i możliwe do ponownego wykorzystania (reusable). Otrzymają one trwałe identyfikatory DOI, mające na celu ułatwienie wyszukiwania i identyfikację danych, a także powiązanie ich z publikacjami oraz prawidłowe zacytowanie.

Jak dotąd nie powstało żadne całościowe opracowanie tego zagadnienia, pomimo prężnego rozwoju badań nad „lokalnymi odmianami rytu rzymskiego” w ostatnich dekadach w Europie. W literaturze przedmiotu opracowane zostały głównie dramatyzacje liturgiczne obrzędu mandatum w polskich rękopisach zakonnych, bez odniesień do szerszego kontekstu europejskiego. Brakuje opracowań polskich tradycji diecezjalnych sprawowania tego obrzędu oraz szczegółowego opracowania tradycji krakowskiej. Realizacja projektu będzie wkładem w uzupełnienie tej luki, wpisując się jednocześnie w szerszy trend europejski badań nad tradycjami lokalnymi. Jednocześnie badania będą stanowiły część badań prowadzonych w ramach przygotowania rozprawy doktorskiej.